

Ὁ μύθος τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου»

Μητροπολιτικό Ἔργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου

Του Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου κ. Ιεροθέου

Ἀπό πολλά χρόνια ἀποροῦσα γιατί ὁ Πατριάρχης τῆς Μόσχας στίς καθημερινές ἐμφανίσεις του φοροῦσε ἓνα λευκό ἰδιαίτερο ἐπανωκαλύμμαυχο, καθώς ἐπίσης οἱ Ρῶσοι Μητροπολίτες, ὅπως καί οἱ Προκαθήμενοι ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στίς Βόρειες Χῶρες φοροῦσαν «λευκό ἐπανωκαλύμμαυχο».

Σέ ἐρωτήσεις πού ὑπέβαλα τότε σέ διαφόρους μοῦ δόθηκε ἡ ἀπάντηση ὅτι στούς Ὁρθοδόξους Σλάβους ἐπικρατοῦσε ἡ συνήθεια ὅσοι Ἀρχιερεῖς προέρχονται ἀπό τόν ἑγγαμο Κλῆρο νά φοροῦν λευκό ἐπανωκαλύμμαυχο, πρὸς διάκριση ἀπό τούς Ἐπισκόπους πού προέρχονται ἀπό τόν μοναχισμό καί ἔτσι ἐπικράτησε γιά ὅλους τούς προκαθημένους διακεκριμένους Μητροπολίτες.

Ἡ ἀπάντηση ὅμως αὐτή δέν ἔλυνε τόν προβληματισμό μου γιά τό θέμα αὐτό, ὁπότε ἀναζήτησα πιό συγκεκριμένες ἀπαντήσεις.

Μελετώντας τό θέμα κατά καιρούς, διαπίστωσα ὅτι ὁ μύθος τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου» ἢ «λευκοῦ ἐπανωκαλυμμαύχου» προέρχεται ἀπό τό ἀπώτερο παρελθόν καί συνδέεται μέ τήν θεωρία ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Μόσχας εἶναι ἡ «Τρίτη Ρώμη».

Ἡ λέξη «καμελαύκιον» σημαίνει εἶδος καλύμματος τῆς κεφαλῆς, ἡ δέ λέξη «καλυμμαύχιον» εἶναι λέξη νεώτερης ἐπινόησης, πού προέρχεται ἀπό τήν λέξη κάλυξ -υκος καί ἀπό τό ρῆμα καλύπτω, πού σημαίνει κάλυμμα, σκέπασμα (Λεξικό Liddell-Scott). Πρόκειται γιά τό κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν Κληρικῶν καί ὅταν τίθεται πάνω σέ αὐτό ἐπιρριπτάριον τότε αὐτό λέγεται ἐπανωκαλύμμαυχον.

Ἀναφερόμενος στόν μύθο τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου» ἔχουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι τόν 8ο αἰώνα μ.Χ. οἱ θεοκρατικές ιδέες τοῦ Καρλομάγνου καί τῶν διαδόχων του ἤλθαν σέ σύγκρουση μέ τίς θεοκρατικές ιδέες τῶν Παπῶν. Ἀπό τόν ἀγῶνα αὐτόν ἐμφανίσθηκαν οἱ «ψευδοῖσιδῶρειες διατάξεις» καί ἡ «ψευδοκωνσταντίνειος δωρεά». Πρόκειται γιά πλαστά κείμενα «πλάσματα τῆς φαντασίας», πού γράφηκαν μεταξύ 752-778 καί ἦταν μιά μεγάλη νοθεία μέ μεγάλα ἀποτελέσματα.

Σύμφωνα μέ τήν ψευδοκωνσταντίνεια δωρεά, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὅταν ἀναχωροῦσε ἀπό τήν Δύση παρεχώρησε στόν Πάπα τήν διοίκηση τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, αὐτοκρατορική ἐξουσία, αὐτοκρατορικές τιμές καί αὐτοκρατορικά διάσημα, δηλαδή πορφύρα, ἐρυθρά πέδιλα, σκήπτρο, στέμμα καί Λατερανό ἀνάκτορο. Τήν νοθεία τῆς Κωνσταντινείου δωρεᾶς ἀπέδειξε ὁ Λαυρέντιος Βάλλας (+1457) τόν 15ο αἰώνα μ.Χ. (Ἀρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης).

Γι' αὐτό τό θέμα ἔχουν γραφεῖ πολλά σχετικά κείμενα, ἐδῶ θά ἀναφερθῶ σέ τρία ἀπό αὐτά.

Κατ' ἀρχάς διάβασα τό ἐμπεριστατωμένο λῆμμα τοῦ Α. Ὅσταπωφ, Πρωτοπρεσβυτέρου καί Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας, στήν Ὁρησκευτική καί Ἠθική Ἑγκυκλοπαίδεια (1966) γιά τήν Ρωσική Ἐκκλησία, ὅπου ἀναφέρονται τά σχετικά μέ τήν θεωρία περί τῆς Τρίτης Ρώμης, σέ συνδυασμό μέ τήν «λευκή μίτρα» τοῦ Μόσχας.

Συγκεκριμένα γράφεται ὅτι ὁ μοναχός Πσκῶφ Φιλόθεος σέ ἐπιστολή του πού ἀπέστειλε στόν Βασίλειο Ἰβάνοβιτς τόνιζε ὅτι «ἡ ἀρχαία Ρώμη ἐξέπεσεν εἰς τήν αἵρεσιν τοῦ Ἀπολιναρισμοῦ. Οἱ Ἀγαρηνοί ἔσπασαν τās θύρας τῆς δευτέρας Ρώμης διά τῶν πελέκεων των, ἀλλ' ἡ τρίτη Ρώμη, ἡ σύγχρονος... λάμπει ὡς ὁ ἥλιος». Ἐπειτα ὁ ἡγεμὼν τονίζει ὅτι «δύο Ρῶμαι ἔπεσαν, ἡ τρίτη ἵσταται ὀρθή καί δέν θά ὑπάρξῃ τετάρτη».

Στήν συνέχεια ὁ Ὅσταπωφ στό κείμενό του αὐτό γράφει:

«Ἡ θεωρία αὕτη ἀπετέλεσε τό ὑπόβαθρον τῆς ρωσικῆς ὑπερηφανείας, ἐνῶ πολλοί παράλληλοι παραδόσεις παρουσιάζουν ἀνάλογον πνεῦμα, ὡς ἡ παράδοσις περί τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας τοῦ Τιχβίν, ἥτις, κατά τόν σχετικόν θρύλον, φιλοτεχνηθεῖσα

κατ' ἐντολήν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ, ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Ρώμην κατὰ τήν εἰκονομαχίαν, μετὰ ἑκατόν καί τριάκοντα ἔτη ἐπεστράφη εἰς Κωνσταντινούπολιν καί 60 ἔτη πρό τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετέβη κατὰ θαυμαστόν τρόπον εἰς Τιχβίν. Σαφεστέρα εἶναι ἡ παράδοσις περί τῆς λευκῆς μίτρας ἢ ἐπανωκαλυμμαύχου, ἥτις ἀποτελεῖ σλαβικήν τροποποίησιν τῆς Ψευδο-Κωνσταντινείου δωρεᾶς. Ἡ λευκή μίτρα ἐδόθη κατὰ τήν παράδοσιν εἰς τόν πάπαν Σίλβεστρον, ἔνεκα ὁμως τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀπολιναρισμοῦ, εἰς ἣν περιέπεσαν ὁ βασιλεὺς Μ. Κάρολος καί ὁ πάπας Φορμόσος, μετέβη κατὰ θαυμαστόν τρόπον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ὁ πατριάρχης Φιλόθεος διέταξε νά μεταφερθῇ εἰς Νοβγκορόντ εἰπών: "Εἰς τήν τρίτην Ρώμην ἥτις εἶναι ἡ Ρωσία, ἀστράπτει ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γνώρισον, ὦ Φιλόθεε, ὅτι πᾶσαι αἱ χριστιανικαὶ αὐτοκρατορίαι φθάνουν εἰς τό τέλος των καί ἐνοῦνται μεταξύ των ἐν τῇ μόνῃ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ρωσίας... Ὁ Κύριος θά ἀνυψώσῃ τόν Ρῶσον τσάρον ὑπεράνω πάντων τῶν ἔθνων καί πολλοί τσάροι τῶν ἄλλων ἔθνων θά ὑποταγοῦν εἰς τήν αὐτοκρατορίαν του. Τό πατριαρχικόν ἀξίωμα θά μεταφερθῇ ἐν συνεχείᾳ ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς ταύτης πόλεως εἰς τὴν ρωσικὴν γῆν διὰ νά τεθῇ ὑπὸ τήν ἐξουσίαν της καί ἡ χώρα θά κληθῇ ἁγία Ρωσία"».

Στό θέμα τοῦ «λευκοῦ καμηλαυκίου» ἀναφέρεται καί ὁ π. John Meyendorff σέ κείμενό του μέ τίτλο «Υπῆρξε ποτέ "Τρίτη Ρώμη"; Παρατηρήσεις γιά τήν Βυζαντινὴ Κληρονομιά στή Ρωσία» (βλ. εἰς Ἡ Βυζαντινὴ παράδοση μετὰ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδ. Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπεζῆς), τό ὁποῖο συνδέει τό λευκὸ καμηλαύκιον μέ τήν θεωρίαν περί τῆς «Τρίτης Ρώμης».

Ὁ John Meyendorff, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν τοῦ αὐτό, ἐπαναλαμβάνει τήν νέα παραλλαγή αὐτῶν τῶν διατάξεων μέ τόν μῦθο τοῦ «λευκοῦ ἐπικαλύμμαυκου». Γράφει: «Κοντά σ' αὐτά, στά χρόνια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γενναδίου (1484-1509), ἐμφανίστηκε στό Νόβγκοροντ μιά περίεργη ρωσικὴ παραλλαγή τῆς Δωρεᾶς τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ θρύλος τοῦ λευκοῦ ἐπικαλύμμαυκου. Σύμφωνα μέ αὐτόν τό θρύλο, ἕνα λευκὸ ἐπικαλύμμαυκο (ρωσ. κλομπούκ) εἶχε δωρηθεῖ ἀπὸ τόν Μεγάλον Κωνσταντῖνον στόν πάπα Σύλβεστρο, ὕστερα ἀπὸ τό βάπτισμά του. Ὁ τελευταῖος ὀρθόδοξος πάπας, προβλέποντας τήν πτῶση τῆς Ρώμης στήν αἵρεση, ἔστειλε τό ἐπικαλύμμαυκο γιά ἀσφαλῆ φύλαξη στόν πατριάρχη Φιλόθεον Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος τελικὰ (προβλέποντας μέ τὴ σειρά του τήν προδοσίαν τῆς Φλωρεντίας) ἔστειλε τό πολύτιμο κειμήλιο στόν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Νόβγκοροντ. Ἔτσι, ὅχι μόνο ἡ Μόσχα, ἀλλὰ καί τό Τβέρ καί τό Νόβγκοροντ διεκδικοῦσαν σέ ἕνα βαθμὸν τό δικαίωμα νά εἶναι κληρονόμοι τῆς "Ρώμης" καί κέντρα τῆς ἀληθινῆς χριστιανικῆς πίστεως».

Στό θέμα αὐτό σημαντικὲς ἐπισημάνσεις κάνει ὁ συμφοιτητής μου στήν Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης Ἀρχιμ. Εἰρηναῖος Δεληδηῖμος, στήν εἰσαγωγὴν του στήν νέα

Έκδοση «Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν Κανόνων» τῶν Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλή (ἐκδόσεις Βασ. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 2002).

Στήν ἀρχή ἀναφέρεται στό πλαστό κείμενο τοῦ 8ου αἰῶνος, τῆς λεγομένης «Κωνσταντινείου δωρεᾶς», πού εἶδαμε προηγουμένως γιά τόν «λαμπρόν λευκόν “φρύγιον” σκούφον», καί σημειώνει ὅτι αὐτό τό προνόμιο τό εἶχε ἀποδεχθῇ ὁ Βαλσαμών, μέ τήν παρατήρηση ὅτι παρόμοια αὐτοκρατορικά ἐμβλήματα ἔπρεπε νά φέρη καί ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδή, σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τά ἴδια προνόμια μέ τόν Πάπα Ρώμης. Ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀρχιμ. Εἰρηναῖος Δεληδήμος, στήν ὀρθόδοξη Χριστιανική Ἀνατολή ὑπῆρχαν ἰσχυρές πνευματικές ἀντιστάσεις «αἱ ὁποῖαι ἀπέτρεψαν τήν διολίσθησιν τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τήν ματαιότητα τοῦ ἐγκοσμίου μεγαλείου. Οἱ Πατριάρχαι παρέμειναν πιστοί εἰς τήν ἀποστολικήν ἀπλότητα καί τό ἀσκητικόν ἰδεῶδες. Ἐνίκησαν τόν πειρασμόν καί δέν ἀντέγραψαν τόν αὐτοκρατορικόν τρόπον διαβιώσεως τῶν μεσαιωνικῶν παπῶν τῆς Ρώμης, τόν ὁποῖον ἐξ ἄλλου ἐπέκρινον τότε ἐντόνως ἀκόμη καί κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ὁ περίφημος μοναχός καί μυστικός θεολόγος Βερνάρδος τοῦ Clairvaux (1090-1153)».

Καί μετά ἀπό αὐτό ὁ Ἀρχιμ. Εἰρηναῖος Δεληδήμος γράφει ὅτι «ἡ “κωνσταντίνειος δωρεά” ἥσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τήν ὀρθόδοξον Ρωσίαν. «Ἐκεῖ ἐνεφανίσθη προσέτι μία διασκευή καί ἐπέκτασις τοῦ μύθου, περιλαμβάνουσα τήν ἀνά τούς αἰῶνας ἱστορίαν τοῦ “λευκοῦ καμηλαυκίου” (belyi klobuk), δηλαδή τοῦ λευκοῦ ἐκείνου “φρυγίου” σκούφου, τόν ὁποῖον δῆθεν εἶχε δωρήσει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος εἰς τόν πάπαν Σίλβεστρον».

Στήν συνέχεια γράφει:

«Φαίνεται ὅτι ἡ μετά τήν ἐκθρόνισιν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινου-πόλεως Ἰωάννου Καλέκα (Φεβρ. 1347), ἡ προαναφερθεῖσα λευκή καλύπτρα τῆς κεφαλῆς του κατέληξεν (ἴσως ἀγορασθεῖσα ὑπό Ρώσων προσκυνητῶν ἢ ἐμπόρων) εἰς τό Novgorod, κέντρον τότε μιᾶς μεγάλης ἀνεξαρτήτου δημοκρατίας εἰς τήν βόρειον Ρωσίαν. Ὅπωςδῆποτε εἶναι βέβαιον ὅτι τήν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Novgorod Βασίλειος (1330-1351) ἤρχισε πρῶτος νά φορῇ “λευκόν καμηλαύκιον”! Τοῦτο κατέστη ἀπό τότε ἀποκλειστικόν προνόμιον τῶν ἀρχιεπισκόπων τοῦ Novgorod, ἕως ὅτου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος (1526-1542), ἐκλεγείς μητροπολίτης Μόσχας (1542-1563), μετέφερε μεθ’ ἑαυτοῦ εἰς Μόσχαν καί τό προνόμιον τοῦ “λευκοῦ καμηλαυκίου”. Τήν ἀλλαγὴν ἐπεκύρωσε κατόπιν ἡ ρωσική σύνοδος τοῦ 1564».

Ἡ αἰτιολόγησις τοῦ προνομίου αὐτοῦ γίνεται μέ δύο μορφές. Κατά τήν πρώτη

μορφή, πολλούς αιώνες μετά τόν Σίλβεστρον Πάπα Ρώμης, τό “λευκόν καμηλαύκιον” ἔφυγε ἀπό τήν Ρώμη καί πῆγε στήν Κωνσταντινούπολη, λόγω τῆς αἰρέσεως τῶν ἀζύμων (τοῦ ἀπολλιναρισμοῦ), στήν ὁποίαν ὑπέπεσαν ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος καί ὁ πάπας Φορμόζος, καί ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τό ἀπέστειλε στόν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Novgorod Βασίλειο. «Εἰς τήν δευτέραν μορφήν τοῦ κειμένου μάλιστα ἡ Ρωσία ὀνομάζεται “τρίτη Ρώμη”, μέ ὑπονοουμένην ἀναφοράν εἰδικῶς εἰς τήν πρωτεύουσαν Μόσχαν. Τοιοῦτοτρόπως διά τοῦ “λευκοῦ καμηλαυκίου” ἡ Μόσχα, ἡ ὁποία ἀπό τοῦ 1589 ἀνυψώθη εἰς πατριαρχεῖον, ἐνεφανίζετο πλέον ὡς ἡ τρίτη Ρώμη, διάδοχος τῆς πεσούσης εἰς τήν αἵρεσιν παλαιᾶς Ρώμης καί τῆς καταληφθείσης ὑπό τῶν Τούρκων Κωνσταντινουπόλεως – νέας Ρώμης. Ἡ μεσαιωνική παπική ἰδεολογία εἶχε μεταφυτευθῇ εἰς τήν Ὁρθόδοξον Ρωσίαν!».

Καί καταλήγει ὁ Ἀρχιμανδρίτης Εἰρηναῖος:

«Μέχρι σήμερον ὁ πατριάρχης Μόσχας ἐξακολουθεῖ νά φορῇ τό “λευκόν καμηλαύκιον”(τό γνωστόν χαρακτηριστικόν λευκόν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του). Τοιοῦτοτρόπως ὁ παπικός μῦθος τῆς “Κωνσταντινείου δωρεᾶς” ἐπιβιώνει διά τοῦ συμβόλου τούτου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ρωσίᾳ! Ἀντιθέτως, ἔχει λησμονηθῇ εἰς τόν τόπον τῆς γεννήσεώς του, τήν Ρώμην, ἀφ’ ὅτου μάλιστα ὁ πάπας Παῦλος ΣΤ’ (1963-1978) κατήργησε καί τήν χρῆσιν τῆς παπικῆς τιάρας, ἡ ὁποία ἀπετέλει τήν τελευταίαν ἀνάμνησιν τοῦ λευκοῦ ἐκείνου “φρυγίου” σκούφου τοῦ μύθου (τοῦ “λευκοῦ καμηλαυκίου”, κατά τήν ρωσικήν διασκευήν)».

Ὅλα αὐτά δείχνουν τό πῶς ἡ ἀποστολική ζωή, πού εἶναι ἡ βάση τοῦ ἐπισκοπικοῦ χαρίσματος, ἐκκοσμικεύεται καί συνδέεται μέ ἐγκόσμιες ἐξουσίες καί κοσμικές νοοτροπίες. Φυσικά ὁ μῦθος «τοῦ λευκοῦ καμηλαυκίου» δέν εἶναι τό μόνον δείγμα τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ χαρίσματος, ἀλλά αὐτό ἦταν τό ἀντικείμενον τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Τελικά, τήν «τάξη» πού πρέπει νά ὑπάρχη μέσα στήν Ἐκκλησία πρέπει νά τήν ἐρμηνεύουμε καί νά τήν στηρίζουμε στό κανονικό δίκαιο καί νά μήν τήν ἀναγάγουμε, ὅπως κάνουν μερικοί, στό δόγμα καί στούς μύθους πού δικαιολογοῦν ἐγκόσμιες ἐξουσίες.